

Quan a cada casa hi havia una mula

[MO] Marçà Orígens, maig de 2023. Neus Rofes Ferré i J. Andreu Ginesta Benages

Portada: Cosme Giné Pena amb la seva filla Maria Teresa Giné Piqué i la seva neta Maria Teresa Mitjana Giné al camí de Ricorb on tenien les terres i el mas. Fotografia feta per Francesc Mitjana aproximadament el 1935, facilitada per la besneta Núria Pallàs Mitjana.

Quan a cada casa hi havia una mula

A Marçà, com a quasi tot arreu, hi va haver un temps en què tothom treballava la terra. És clar que també hi havia altres oficis: fuster, ferrer, paleta, baster, forner..., però ells també, poc o molt, cultivaven encara que fos un petit tros de terra, un bancal de vinya, una filera d'oliveres. Fins i tot el mossèn o els frares del convent tenien el seu hort.

Quan diem pagesos també volem dir pageses, perquè les dones, tot i que no constava mai la seva professió als documents de l'època, també anaven a treballar al defora.

Les terres, que havien estat de la nissaga del duc de Medinaceli, van passar a mans del comte de Castellar, per a retornar als anteriors molts anys després. A poc a poc van tenir nous propietaris: els Marco amb la Coma de ca l'Hostal; els Perpiñà amb el Mas Gran; els Giné, que anaven parcel·lant el que seria el Raval; els Borràs i la seva Coma; més avall les terres de ca l'Esquenat; els Piqué de cal Tossalet amb el molí i l'Obaga; els Barceló també amb el seu molí al peu de la serra de l'Espasa; els Espluga, després els Crusat i més tard els Monté, amb una gran hisenda. Ben a prop del terme els poderosos Magriñà, amb una gran extensió de terreny entre quatre termes, el mas i dos molins. I, és clar, els Montagut, amb els seus masos, la gran finca a tocar del nou al poble, el molí del Pedret amb quasi tota la Plana, i un escampall de finques i censos per tot el terme.

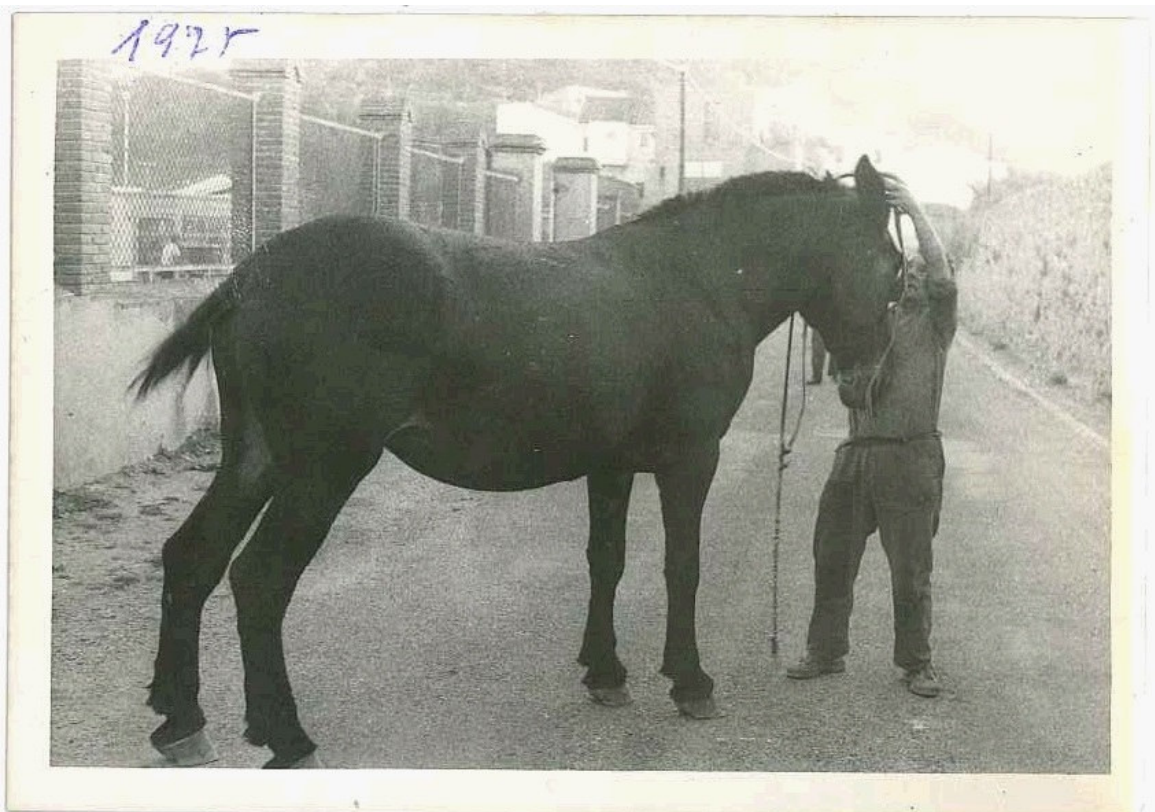
Però la gran majoria de la gent no en tenia de terra i havia d'anar a guanyar-se el jornal treballant les terres d'altres. Propietaris i llauradors, aquestes eren les professions que consten després als documents. De manera molt diferent, tots vivien de la terra.

Amb el temps, el que no tenia terres en va poder adquirir una petita porció: un bancal, una sort en deien, però quasi sempre lluny del poble i en terrenys costeruts, perquè les terres properes, planeres i amb aigua abundant continuaven sent dels mateixos propietaris d'antany. Però també aquestes grans finques van acabar trossejades i alguns dels propietaris van anar a viure a les ciutats i es van convertir en comerciants i industrials. I alguns pagesos ara eren propietaris.

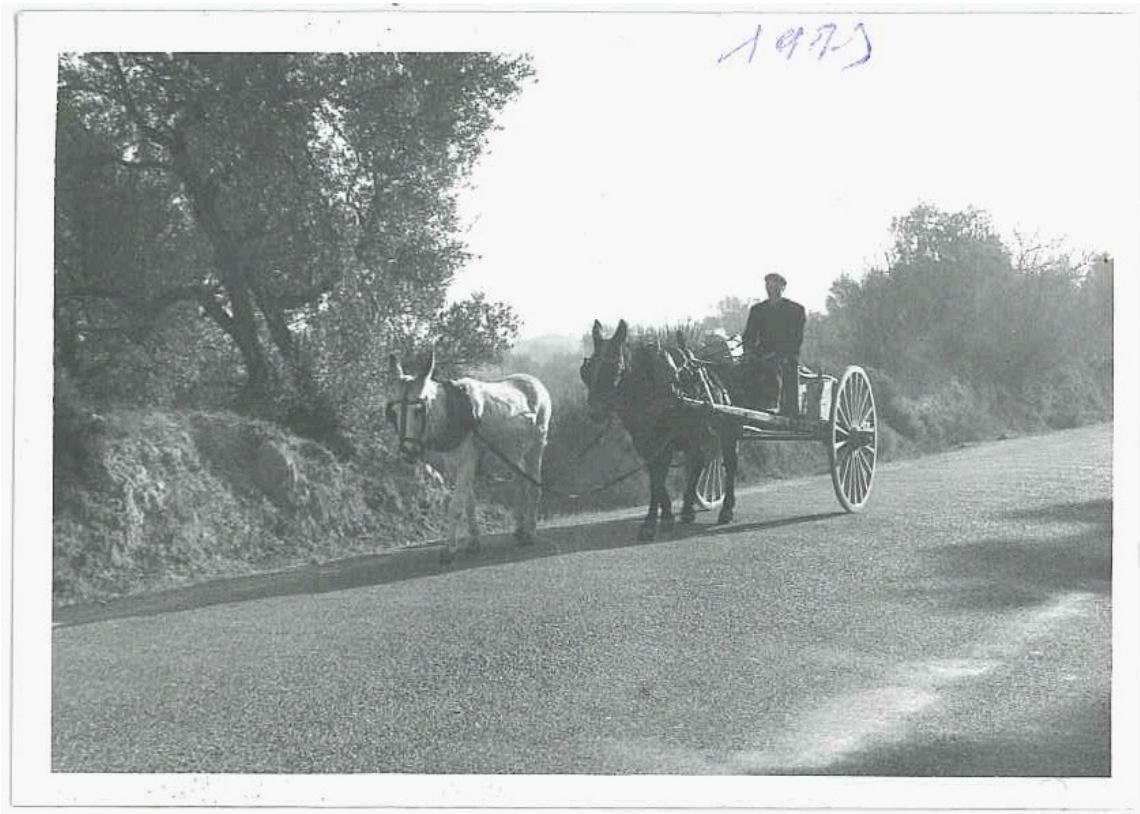
Hi va haver un temps que s'havia de matinar molt per arribar al tros. Aixecar-se encara de nit, la dona omplia el cistell amb un bon tros de pa i un plat d'aram amb fesols i un tall de cansalada. No hi faltava el bot de vi. Treure la mula de l'estable, ahir ja li vam omplir el civader, posar-li les albardes, mentre el gos no para de bordar, enganxar-la al carro, carregar les aixades, cabassos i sacs..., i som hi cap a les Pedrenyeres, al Terme de Falset, a la Burguera, al Mas d'en Xiprer, a la Devesa o a les Soleies. O carregar la sàrria a la somera i pujar el Portell, cap a les Taules per a trobar-se amb els de Capçanes. I sempre tan lluny.

Carro i gossos de cal Barrufet. 1974. Fons Baltasar Vendrell. Arxiu Comarcal del Priorat.

A vegades la mula s'escapava. 1975. Fons Baltasar Vendrell. Arxiu Comarcal del Priorat.

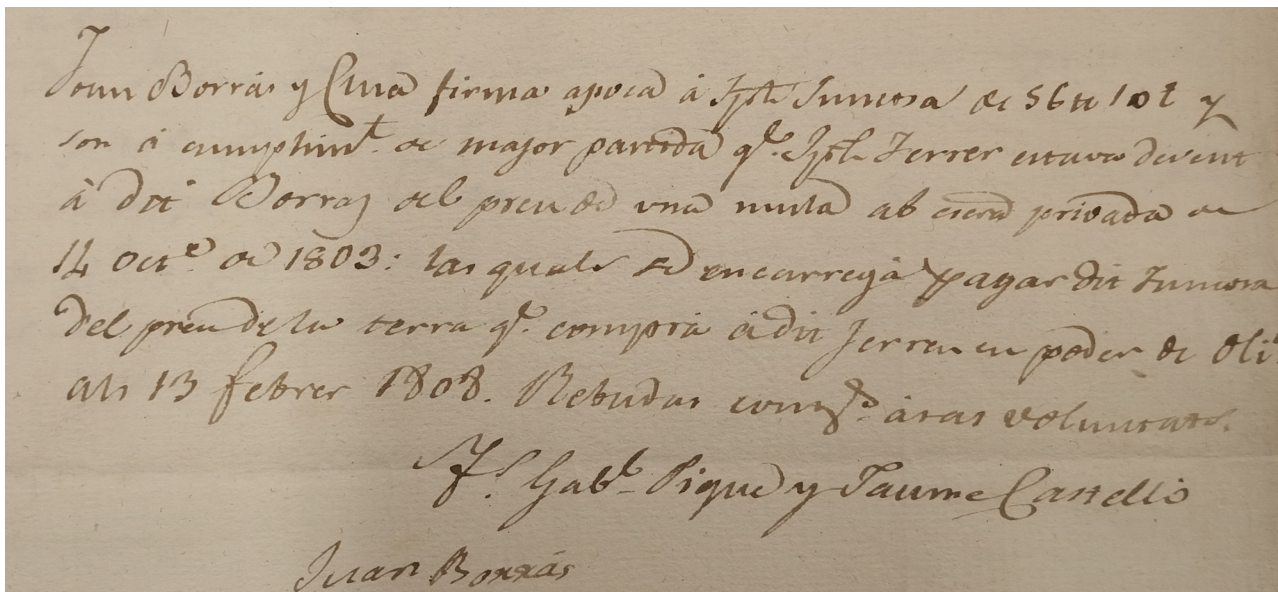
Carro de llantes amb dos animals. 1973. Fons Baltasar Vendrell. Arxiu Comarcal del Priorat.

Els animals de càrrega s'anomenen de moltes maneres, per a naltros eren el matxo i la mula, el ruc i la somera. La importància de tenir un animal per les feines del camp condicionava el benestar de la família que el posseïa. Un nou ofici es va inventar: el tractant de mules. I el tràfic d'aquests animals comportava operacions importants de diners que s'havien de deixar ben lligades entre venedor i comprador, però a finals del segle XVIII la majoria de la gent no sabia ni llegir ni escriure. Calia anar a veure el notari. El set de setembre de 1765, Joan Barceló va comprar un matxo a Joan Divorra, negociant.

Seto mala xarora de un Debitorio recibido en poder de J^{no} P^{no}
 Divorra not^o pub^o que fue de Falces, a los siete de Setiembre.
 bre mil Set^o Setenta y cinco y autorizado por Pedro Oliver
 not^o pub^o de la misma Villa; otorgado por Juan Barceló
 Lab^o de Marra, a favor de Juan Divorra Negociante de la
 propia Villa; de las Can^o de Setenta y cinco lib^o y dos
 sueldos de ard^o, que son por el valor de un Mulo que le
 vendió; las que prometió pagarle con quatro cargas de
 Vendimia por el Mes de Octubre proximo al d^o de la Fe^o de
 su Debitorio, y lo que faltare prometió pagarle en dos plazos
 dentro dos años con dexera de su dia en adelante, baxo la
 obligacion de todos sus bienes. Casagorona y Marra dos de
 mil Set^o Setenta y tres.

Fons del notari Pascó. Arxiu Comarcal del Priorat.

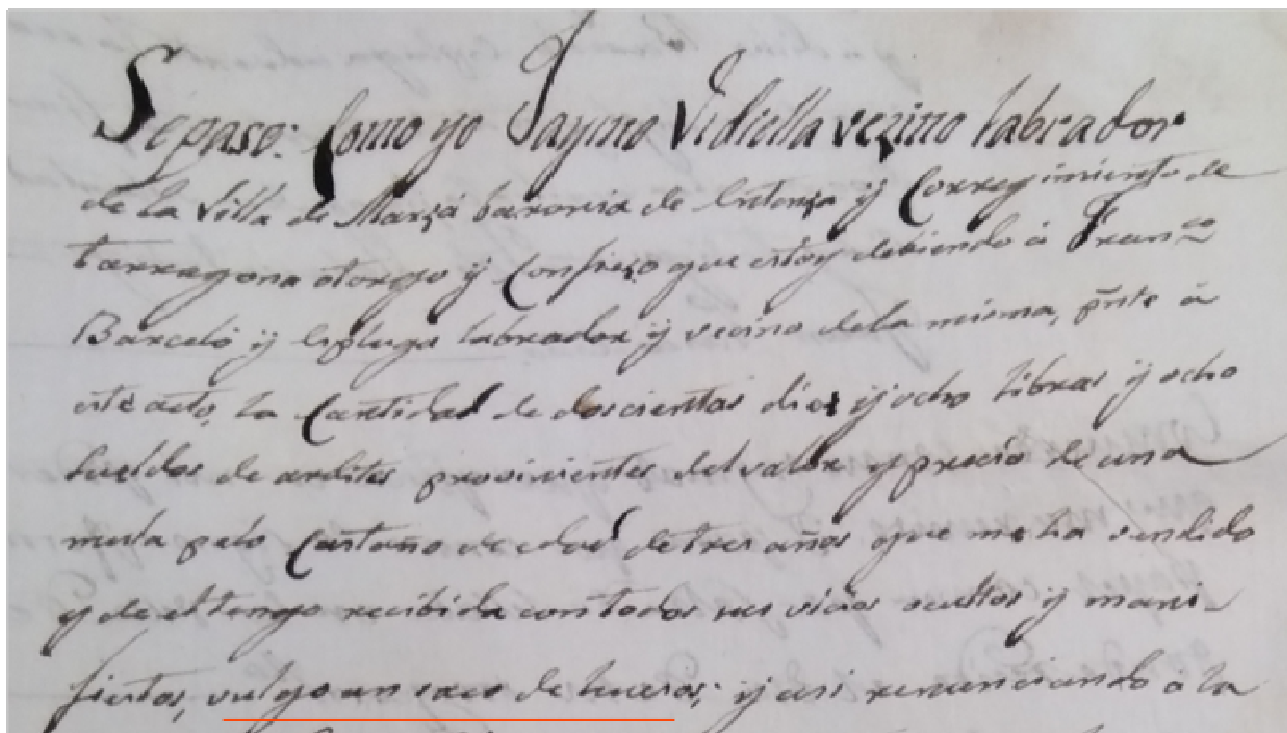
En aquesta altra transacció, Joan Borràs, avantpassat de cal Borràs, cobra cinc anys més tard, els diners per la venda d'una mula a Josep Juncosa. Aquest ha venut la terra a Josep Ferrer que es fa càrrec del dèbit de la mula...

Joan Borràs y suya firma apocada á J. Juncosa de 56u 10l y
son á cumplim. de mayor partido q. J. Ferrer ut supra devint
á doi Borràs el preudo una mula ab cura privada en
14 ou.º de 1803: las quales se encareyá y pagarán sumada
del preudo de la terra q. compra á dia Ferrer en poder de Oli.
en 13 febrero 1803. Bebudas cony. áras voluntarias.
J. Gab. Pique y Jaume Casells
Joan Borràs

Fons del notari Pascó. Arxiu Comarcal del Priorat.

En aquest fragment d'un acte de debitori de 1813, Jaume Vidiella, avantpassat de cal Jeroni, reconeix que deu diners a Francesc Barceló Espluga, ascendent de ca l'Ascó i un dels tractants d'animals de l'època. Tot i això, el Jaume no està massa content amb l'animal, que el descriu com un sac d'ossos...

Sepase: Como yo Jaume Vidiella vecino labrador
de la villa de Marçà baronia de Llotja y Corroy inminente de
Tarragona otorgo y confieso que estoy debiendo á Fran.
Barceló y Espluga labrador y vecino de la misma, p.nte á
este acto, la cantidad de ochenta y ocho libras y ocho
sueldos de ardites grossinientes del valor y precio de una
mula galo puntano de edad de tres años que me ha vendido
y de el tengo recibida con todos sus años sueltos y mani-
fijos, vulgo un saco de huesos; y así sucesivamente á la

Fons del notari Pascó. Arxiu Comarcal del Priorat.

Era important tenir un animal i, en cas de pèrdua, l'amo estava disposat a pagar bastants diners per a recuperar-la. Sembla que la mula 'entreparda' campava sola per Tarragona...

El lunes 9 del corriente se extravió de delante del Colegio Arzobispal una mula entrecapada, y negra, alta poco mas, ó ménos de unos 6 palmos y medio; el que la haya recogido se servirá llevarla à Marsá donde le darán dos duros de gratificación.

Hemeroteca de l'Ajuntament de Tarragona. Diari de Tarragona, 15/10/1809.

Rafel Queixalós també ens parla d'oficis relacionats amb els animals. Entre el 1910 i el 1920, la gran quantitat d'animals que es feien servir per les feines agrícoles necessitaven un gran proveïment de palla i alfals. A la venda d'aquests productes es van dedicar Facund Marco Borràs, de cal Facundo, al carrer de Ricard Piqué, 9, i Josep Maria Perpiñà Juncosa, de cal Paller, al carrer de la Sénia, 6.

Cap al 1930, Josep Gavaldà Borràs, de cal Roscada, a la seva casa del carrer de Dalt, 46, a la part posterior, al carrer del Sol, va obrir un taller on construïa i reparava carros.

El baster. Amb l'arribada del tren el 1890, Joan Turú Palau, del Vendrell, va venir a Marçà, i va obrir botiga al carrer de Dalt, 10. El seu fill Josep Maria va continuar l'ofici. La feina de baster consistia a fer els guarniments dels animals. Treballava el cuir i les eines que utilitzava eren el punxó, l'agulla, el ganivet semicircular, l'escaire i les tisores.

I, és clar, el ferrer. Els Cugat (consultar l'arbre genealògic al web) van ser tota una nissaga dedicada a aquest ofici. Joaquim Cugat Barceló i més tard el seu gendre Joaquim Sabaté Ginesta, que tenien la ferreria a la plaça de l'Església. I els germans Tomàs i Emili Cugat Gavaldà, el primer tenia el taller al carrer Major i l'altre al carrer del Canà. I els darrers els germans Josep Maria i Pere Rofes Folch.

Testimoni de Josep M. Rofes Folch

El Josep M. quan tenia uns catorze anys anava amb el seu pare, Pere Rofes Llaberia, a fer de pagès. No li feia res cavar amb el seu padrí o altres feines, però un dia quan estaven llaurant la vinya al tros que tenien a la partida de les Soleies, es va enrabiar i deixant la pollagana va dir que no li agradava gens llaurar. El seu pare es va enfadar molt.

Un dia, Joaquim Sabaté Ginesta, el ferrer de la plaça de l'Església, va anar a l'escola dels nois a parlar amb el mestre Josep M. Solé Jepte per si hi havia algun noi que volgués fer d'aprenent. Som cap al 1944 i el Josep M. va començar d'aprenent, però al cap d'uns mesos no li agradava el tracte i les maneres de fer del Joaquim i decideix plegar.

Joaquim Sabaté Ginesta (e), ferrant la somera del Ramon Pellejà Nomen. Plaça de l'Església, 1970.
Fons Baltasar Vendrell. Arxiu Comarcal del Priorat.

Poc després l'Enriqueta Cugat Juncosa, dona del ferrer, va anar a casa del Josep M. i el va convèncer que tornés a la ferreria. En reprendre l'aprenentatge va conèixer un oncle de l'Enriqueta, un germà solter de la seva mare que vivia amb ells i que sempre estava al taller. Es deia Ignasi Juncosa Juncosa.

Els primers anys només observava, i a poc a poc, anava fent feinetes. De seguida, al cap d'un any, el van posar a ferrar els animals. Primer no cobrava res, només l'esmorzar i el pa amb xocolata del berenar. Les jornades eren llargues, no hi havia un horari fix, sobretot a la tarda que s'allargava fins a la nit i això el privava d'anar a jugar al futbol amb els amics. La ferreria era lloc de trobada dels poders fàctics del moment. I així van passar uns quatre anys, que són els que va dura l'aprenentatge.

Després de deixar la ferreria va tornar a fer de pagès, també va anar a treballar una temporada a Falset, a cal Sales, però com que li pagaven poc, ho va deixar.

A la tornada del servei militar, que el va fer al mas Enric de Tarragona, va tornar a la ferreria del Joaquim durant un temps i després es va voler establir pel seu compte. Com que el ferrer no volia competència, va decidir comprar les eines de la ferreria de l'Emili Cugat Gavaldà i va obrir el taller a Capçanes, al carrer de l'Olivar, 1, el vint-i-set d'abril de 1957. Així consta a l'acta d'autorització de la Delegació d'Indústria de Tarragona.

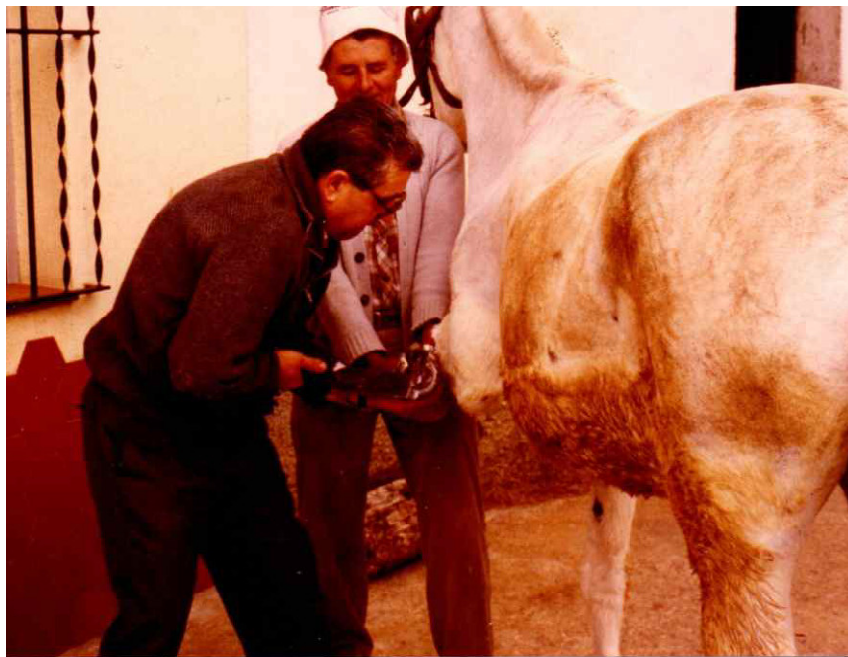
El local que feia de taller era un local propietat del Demetrio Pena. Pujava i baixava cada dia amb la bicicleta, dinava a cal Farito, però com que les jornades s'allargaven molt va decidir quedar-se a dormir casa de l'Alfredo i la Leocadia, on també li feien el menjar. I així va ser com va començar a treballar de ferrer. A Capçanes hi havia uns 150 animals per a ferrar. El seu germà Pere durant uns anys va treballar amb ell fins que va anar a la nuclear d'Ascó i més tard va obrir el seu propi taller.

Josep Maria i Pere Rofes al taller de Capçanes, a finals dels cinquanta. Foto arxiu [MO].

El ferro li arribava amb tren o bé li baixava amb carro el seu avi Josep. Anys més tard el va repartir Ferros Poch i també s'anava a comprar a la ferreteria Casals, de Reus.

Cap al 1960 es va instal·lar a Marçà als baixos de la casa pairal. Van condicionar la planta baixa, que fins aquell moment part era habitatge i part corral de la mula. I on hi havia el foc van posar la fornal. Durant una temporada va anar als Guiaments a ferrar els animals, va provar sort a Barcelona on va fer treballs de soldadura en un vaixell i també li agradava molt fer feines de lampista.

Josep Maria Rofes Ferrant l'última mula, de Ramon Barceló, de cal Puriquet de Capçanes. 1988. Foto arxiu [MO].

Feines de ferrer i ferrador

El ferrer arreglava relles, aixades, pollaganes, feia baranes, esmolava les escarpes dels paletes, soldava, canviava les rodes dels carros... i ferrava els animals.

Quan no hi havia motocultors ni tractors tots els pagesos tenien matxos, mules, someres o rucs, aquestes bèsties necessitaven sabates per treballar. El pagès portava l'animal i el lligava a l'argolla que havia a la paret, després el Josep M. comprovava el desgast de les ferradures. Primer treia la ferradura gastada amb les tenalles, després retallava i llimava el casc de l'animal, i finalment li clavava amb uns claus especials la nova sabata.

Les ferradures es podien fer o bé comprar. Per arreglar-les es posaven a la fornal i en acabat es picaven a l'enclusa per donar la forma adient. El més important era que l'animal camines bé per poder llaurar la terra, transportar la càrrega o bé estirar el carro.

Les èpoques de més feina eren al voltant del veremar, els pagesos feien cua al carrer i no hi havia horaris.

Ferradures, tenalles i martell. Eines originals del taller de Josep Maria Rofes. Foto arxiu [MO].

A l'Arxiu Comarcal del Priorat, al fons de l'Ajuntament, hi ha aquesta mena de cens de mules i someres fet l'any 1936 (a la primera pàgina consta per error 1937). Es pot comprovar que quasi a cada casa hi havia una mula.

Distrito municipal de **MARSÁ**

Zona núm. _____

AÑO DE 1937.

RESUMEN DEMOSTRATIVO del número y clase de los ganados que existen en la expresada Zona, dueños o usufructuarios a que corresponden, según resulta del recuento que en el día de la fecha han practicado los que suscriben como individuos de la Junta Pericial, cumpliendo con la regla 3.ª del art. 56 del Reglamento de territorial de 30 de Septiembre de 1885 y el acuerdo de la Junta.

IMP. SOLÉ.-TARRAGONA

Dueños o usufructuarios	VECINDAD de los mismos	USOS a que se destinan los ganados	Números de cada clase de ganados									
			Caballar	Mular	Asnal	Vacuno	Lanar	Cabrío	De cerda	Pares de purosos	Vacas de colmenas	
Anguera Torné Domingo	Marsá	Agricult.		1								
Atienza Zaro Fernando	"	"			1							
Barceló Piqué Juan	"	"		1								
Barceló Barceló Isidro	"	"			1							
Barceló Borrás Bautista	"	"			1							
Bartolomé Jaues Jaime	"	"		1								
Barceló Masip Miguel	"	"		1								
Borrás Cabré Dolores	"	"		1								
Borrás Cabré José	"	"		1								
Borrás Castellnou Ramón	"	"		1	2							
Borrás Barceló José	"	"			1							
Borrás Franquet Bautista	"	"		1								
Borrás Piqué Francisco	"	"			1							
Colom Barceló Juan	"	"		1								
Cugat Barceló Joaquín	"	"			1							
Cunillera Gavaldá Marcelino	"	"		1								
Folch Perpiñá Baltasar	"	"			1							
Font Giné Bartolomé	"	"			1							
Franquet Perpiñá José	"	"			1							
Giné Borrás Ramón	"	"			1							
Ginesta Giné José	"	"			1							
Marco Sangenis Jaime	"	"			1							
Martori Marco Luis	"	"			1							
Mateu Barceló Teresa	"	"			1							
Palau Camín Manuela de	"	"			1							
Pellejá Barceló José	"	"			1							
Pellejá Vallés Domingo	"	"			1							
Perpiñá Benaiges José M ^a	"	"			1							
Suma y sigue. . .				14	16							

Dueños o usufructuarios	VECINDAD de los mismos	USOS a que se destinan los ganados	Números de cada clase de ganados										
			Caballar	Mular	Asnal	Vacuno	Lanar	Cabrio	De cerda	Pares de palomos	Vases de colibreras		
		Suma anterior. . .		14	16								
Perpiñá Borrás María	Marsá	Agricult.		1									
Perpiñá Espluga María	"	"		1									
Perpiñá Giné Leonor	"	"		1									
Perpiñá Juncosa José Ma	"	"				1							
Perpiñá Piqué Elvira	"	"				1							
Perpiñá Piqué José	"	"				1							
Piqué Giné Buenaventura	"	"				1							
Piqué Font José	"	"				1							
Piqué Piqué Juan Francº	"	"				1							
Piqué Piqué Juan	"	"		1									
Piqué Piqué Juan (Sereno)	"	"				1							
Piqué Sangenis José	"	"				1							
Piqué Solé Calixto	"	"		1									
Piqué Vall Juan	"	"		1									
Piqué Vall Miguel	"	"		1									
Rull Doménech Pedro	"	"				1							
Sabaté Ginesta José	"	"				1							
Sancho Barceló Francisco	"	"		1									
Sancho Giné Leonor	"	"		1									
Serra Monté Elena	"	"		1									
Vendrell Coscó Cristóbal	"	"				1							
Vergés Solé Eugenio	"	"		1									
TOTAL				25	27								

Marsá, a dos de Mayo de mil novecientos treinta y seis.

LA JUNTA PERICIAL,

Agust. Marco

B. Perpiñá

Francisco Borrás

Antoni Doménech

[Signature]